

DE HERTEN VAN DEN INDISCHEN ARCHIPEL.

Het geslacht *Cervus* is in talrijke soorten ver over de aarde verspreid. Ook in onzen Indischen archipel komen verscheidene soorten voor, die, met uitzondering van *Cervus muntjac*, het kenmerk gemeen hebben, dat hunne horens slechts drie takken bezitten. Die van de groep *Russa* hebben in voorkomen en levenswijze veel overeenkomst met ons gewoon hert, *Cervus elaphus*, doch onderscheiden zich van dit door den vorm der horens en het langere haar aan de punt van den staart, dat een soort kwast vormt. Alleen de mannetjes bezitten horens en schijnen hun gewei niet regelmatig elk jaar, maar meestal na verloop van $1\frac{1}{2}$ à 2 jaar, en op onbepaalde tijdstippen, te verwisselen. De meeste jongen worden geboren in de eerste helft der droge moesson, d. i. in de maanden Mei, Juni en Juli.

Wij vermelden de volgende soorten :

HET MALEISCHE WATERHERT.

(*Russa equina*, *Cervus equinus*, Cuv.).

Het Maleische waterhert is het grootste van alle soorten van den archipel en gelijkt het meest op het gewone hert. Hij is 1.90 M. lang, bij een hoogte van 1.15 M. Het wijfje is steeds kleiner. De horens zijn een weinig langer dan de kop en krachtig van bouw; de voorste der twee bovenste takken zijn langer dan de achterste, die tamelijk sterk naar boven en een weinig naar binnen gericht is. Men vindt echter afwijkingen in de geweien, als het gevolg van zekere levens-tijdperken, bijzondere afwijkingen of onregelmatigen groei.

Het haar is stug en aan den hals langer dan aan de overige deelen. De staart heeft een dikke zwarte kwast. De hoofdkleur is een meer of minder donkerbruine, aan de zijden van den buik en den hals gewoonlijk in het zwartachtige trekkend. De voorzijde der achterpooten is wit- of geelachtig en aan de achterzijde der billen ziet men een groote roodbruine vlek; de binnenzijde der pooten, alsmede de

onderste helft vaal bruingeel. De kleur neemt echter wel eens zulk een donkere tint aan, dat het op het eerste gezicht geheel zwart gelijkt. De hoektanden zijn bij beide geslachten aanwezig en de traangroeven zijn langwerpige en zeer diep. De wijfjes hebben dezelfde kleur als de mannetjes; de jongen zijn gewoonlijk lichter.

Het Maleische waterhert bewoont Sumatra, Banka en Borneo; op nogal verschillende plaatsen. Op Sumatra komt het zoowel in de vlakke kustbosschen als in de bergwouden, 2000 voet boven de oppervlakte der zee, voor. In Deli is het talrijk en houdt zich daar bij voorkeur op in het zonnige, jonge woud en de boschrijke alang-alang velden, ofschoon het er ook in het dichte bergwoud voorkomt. „Bij de alang-alang-branden”, zegt dr. Hagen, „is het er in de door de maan verlichte nachten bij, om de zoutachtige asch op te lekken”. Op Borneo vindt men het alleen in de met hoog bosch bedekte lage en vlakke streken.

Dit hert leeft niet gezellig in kudden of troepen, maar bijna altijd alleen, zelfs zelden, en alleen in den bronstijd, bij paren, terwijl het uit dien hoofde ook overal slechts in klein aantal wordt aangetroffen, omdat zij zich zoover verspreiden. Het wijkt door deze bijzonderheden en door de neiging om waterrijke en moerassige plaatsen tot verblijf te kiezen, van de andere soorten af.

Het Maleische waterhert is een schuw en vlug dier; het laat een doordringend, schrill, ver klinkend geschreeuw hooren, „zóó akelig, dat het u, als men er dichtbij is, door merg en been gaat”, zegt dr. Hagen, en verhaalt dan hoe een heer, op zekeren nacht in de duisternis naar huis gaande, zóó schrikte van het geschreeuw van zoo'n hert, dat vlak bij hem opeens den weg overstak en hem zijn akelig „Hi!” als 't ware in de ooren schreeuwde, dat hij door een beroerte getroffen neerviel en eenige dagen later stierf.

Om zijn vleesch wordt dit hert ijverig vervolgd, ofschoon het veel minder smakelijk is dan dat van *Cervus russa*, daar het grover, droger en minder geurig is. De Europeanen maken ijverig jacht op hem, de inboorlingen vangen hem op Sumatra in groote rotan-strikken, waarmede zij een grooten halven cirkel afzetten en ze daarheen drijven.

Jong gevangen kunnen zij, in het bijzonder de koe, zeer tam worden, zoodat zij uit de hand eet en vrij rondloopt.

Behalve als het Maleische waterhert, is dit hert nog bekend onder de namen *Roesa*, zooals de Maleiers van Sumatra's oost- en westkust het noemen. De Bandjereezen, in het zuid-oostelijk gedeelte van Borneo, noemen het *Mindjangan banjoe* of *Mindjangan ajer*; de Dajakkers van den Bejadjoe-stam *Badjang*, en die langs de hoogere gedeelten der Doeson-rivier, *Takajo*.

HET JAVAANSCH E HERT.

(*Cervus russa*, *Javanicus*, Mull.-*Russa hippelaphus*, Wall.).

Samuel Muller vat, onder den naam *Cervus russa*, het gewone groote hert van Java met dat van Boeroe, Amboina, Ceram en Timor en de omliggende eilanden aan de westelijke punt van Timor samen, neemt het Javaansche ras als de grondsoort aan en beschouwt de herten van genoemde eilanden als nevensorten of plaatselijke rassen, omdat zij, uitgenomen de grootte, in alles zóó overeenstemmen, dat zij niet als bijzondere soorten kunnen worden aangemerkt.

Het Javaansche hert is niet zoo groot als het Maleische waterhert, maar de horens zijn veel langer en wijder uiteenstaand. Het haakt de lengte van 1.65 M. bij 1 M. hoogte.

De horens zijn tweemaal zoo lang als de kop, vrij slank, zwartachtig, ruw met vele paalen of ronde knobbeltjes bezet en tegen de kroon sterk naar boven gekromd. De voorste der beide bovenste takken is korter dan de achterste, die zeer lang is en bijna recht naar boven gericht. Het haar is minder stug dan bij het Maleische waterhert en, evenals bij ons gewoon hert, eenigszins golvend, aan den hals een weinig langer dan aan de overige deelen. De staartkwast is veel minder dik, maar langer en het heeft niet als de vorige een vlek aan den hals. De kleur is in 't algemeen valer en lichter; meer eentonig bruin met flauw roodbruinachtige tint, maar nimmer in het vuurroode of geelbruine trekkend. De kwast van den staart is bruin in plaats van zwart; de borst trekt in 't zwarte; de onderbuik, de binnenzijde van de vier pooten en de voorzijde van de voorpooten zijn bruinachtig wit. Aan de lippen bemerkt men nauwelijks eenig wit, aan de mondhoeken geen zwart, de billen bezitten geen lichte vlek. Mannetje en wijfje zijn gelijk van kleur, de jongen eveneens, maar iets eentoniger.

Behalve op Java, komt dit hert voor op Borneo, waar het van Java is ingevoerd en thans in het wild voorkomt. Plaatselijke rassen of nevensorten er van zijn de volgende:

HET MOLUKSCHE HERT.

(*Cervus russa*, *moluccensis*, Mull.)

Het Moluksche hert wordt op Boeroe, Amboina en Ceram gevonden. Het komt in alle opzichten overeen met het Javaansche hert, maar is iets kleiner. De lengte is 1.63, de hoogte 1 M. Volgens Valentijn zijn in vroeger eeuwen de Javaansche herten van Java en later van Makasser naar Amboina gebracht en zijn daar in het wild voortgeteeld, waardoor deze nevensort is ontstaan.

HET TIMOREESCHE HERT.

(Cervus russa, Timoriensis, Mull.).

Dit is volmaakt gelijk aan het Moluksche en komt voor op Kambing, Poeloe Samauw, Rotti en Timor. De bewoners van westelijk Timor (de eigenlijke Timoreezen) en die van Poeloe Samauw of de zoogenaamde Koepangneezen, noemen het *Loesa*, de Rottineezen *Noesa*, een verbastering van *Roesa* (hert).

»Zooals ons gewoon hert«, zegt Muller, »tegenwoordig nog slechts menigvuldig is in die streken van Europa, waar het beschermd wordt, treft men op Java de herten slechts in zulke oorden talrijk aan, welke tot jachtplaatsen der inlandsche grooten bestemd zijn. Zoodanige jachtplaatsen bestaan gewoonlijk in uitgestrekte vlakten en zacht golvende landstreken, hier en daar van dalen doorsneden, welke met wild hout bewassen zijn, terwijl het meer effen land eeniglijk met het hoog opschietende alang-alang bedekt is, hetwelk jaarlijks in het droge getijde wordt afgebrand, ten einde door de jonge halmen den herten een beter voedsel te verschaffen en hen daardoor uit den omtrek aan te lokken.

»Die jachten hebben steeds te paard plaats. De jager berijdt zijn ros zonder zadel of dekkleed, rent het uitgedreven wild in snellen galop na, tot hij het ter zijde is; dan trekt hij zijn zwaard, dat 1½ Rijnl. voet lang is, houwt het dier in nek of rug tot het valt en dan, snel van 't paard springend, snijdt hij het onder het prevelen der woorden: „in den naam van God“, de keel af, opdat het bloed uit het lichaam stroomde en het vleesch niet onrein worde voor den rechtgelooovigen Moslem.»

Op Borneo worden de herten, in plaats van met den houwer, met hand- of werpstrikken als een lasso gevangen. Op Timor en omliggende eilanden komen de herten meer in kleine troepen verspreid voor en worden zij in den regel met den kogel gedood, daar in die streken schier elke inlander in het bezit is van een geweer. Ook op Amboina worden zij veelal geschoten of in 't water gedreven en met behulp van kleine bootjes gevangen. In die oostelijke streken zijn zij echter veel minder menigvuldig dan in de grootere westelijke landen. Het talrijkst troffen wij hen aan in het zuid-oostelijk gedeelte van Borneo. Daar is de jacht op herten het bijzonder privilege van den Sultan en diens broeder, den Rijksbestuurder. Op geringen afstand van het dorp Palloe lampê, in de Lawut-landen, hebben wij in de uitgestrekte alang-alang vlakten meer dan eens kudden van 50 tot 150, ja zelfs

van 200 stuks ontmoet en bij groote jachten worden daar niet zelden in 2 à 3 dagen 600 à 800 herten gevangen en gedood."

HET HERT VAN KUHLM.
Cervus Kuhlî (Muller).

Dit hert, door Muller genoemd naar den heer Kuhl, aldus de nagedachtenis van zijn reisgenoot eierend, heeft met het Maleische waterhert dit gemeen, dat de voorste der beide bovenste takken van de horens of het gewei langer is dan de achterste, doch wijkt in het volgende af:

Het is de helft kleiner, de horens zijn slanker, gladder, donkerder en sterker naar buiten gekromd; de achterste tak is naar evenredigheid korter en meer waterpas, waardoor de beide bovenste takken zich meer van elkander verwijderen; de groef der traanholte is kleiner, ronder en minder diep. De hoektanden worden gemist. De hoofdkleur is bruin, de haren geelachtig geringd. De buik is van de onderborst af wit en deze kleur strekt zich vervolgens over de voorzijden der achterpooten uit, tot op de helft hunner lengte. De staart is van een vrij lange kwast voorzien, die van boven bruin en van onderen witachtig is.

Het hert van Kuhl heeft de grootte van eene ree; de geheele lengte van een volwassen voorwerp, van de punt van den snuit tot den staartwortel, bedraagt $3\frac{1}{2}$ voet, de staart met kwast is 0.24 M. lang. De horens zijn $\frac{1}{3}$ langer dan de kop.

Dit hert komt alleen voor op de Baviaans-eilanden, bij de westpunt van Madura.

DE MUNTSJAK OF KIDANG.
(Cervus muntjac, Horsf.)

De *Muntsjak* of *Kidang* heeft de grootte van een kleine ree en is roodbruin, somtijds vaal van kleur. De horens zijn klein, op een steel (rozenstok) zittend, die bijna de lengte van den kop heeft, met twee takken of, behalve de naar binnen gekromde bovenste punt, met een enkele naar voren en boven gerichte tak aan den wortel. Een lijstvormige beenrand bevindt zich boven het oog en de traanholten. Het mannetje heeft groote hoektanden, het wijfje niet. De staart heeft geen eigenlijke kwast.

De *Kidang* bewoont Java, Sumatra en Borneo en, volgens Horsfield, ook Banka. In Deli is hij talrijk. Volgens Muller zal hij waarschijnlijk nog wel op andere bij Java, Sumatra en Borneo gelegen eilanden voorkomen, b.v. op Madura en Bali.

De Maleische naam is *Kiedjang*, *Kiedang* of *Kidhang*, bij de Soendaneezen op Java *Kidjang* en *Mintjac*; de Bejadjoe-Dajakkers noemen het, naar zijn sterk geschreeuw, *Karahau*. Dr. Hagen zegt, dat de Maleiers in Deli hem *Ketjang* noemen en merkt, wat zijn geschreeuw betreft, op: »Een bronstige bok en ook een geit kan dikwijls uren lang op één en dezelfde plaats in het bosch staan, om zijn vreeselijk geschreeuw te laten weerklinken, dat klinkt alsof een mensch uit alle kracht en uit volle borst *We-we-we* roept. Men kan niet begrijpen dat dit kleine hert zulk een geluid kan voortbrengen. Gedurende den tijd dat hij dit geschreeuw laat hooren, schijnt hij alle voorzichtigheid uit het oog te verliezen; want zoodra ik en mijn jager dit geschreeuw in de nabijheid van mijn huis hoorden, konden wij ons zonder haast gereed maken, op de plaats toesluipen en dan legden wij het dier ook altijd neêr.

»De kidjang vervangt in den archipel eigenlijk onze ree», zegt Muller. »Hij leeft altijd gepaard, zelden ontmoet men hem alleen en even zelden 3 à 4 bij elkaâr, die alsdan steeds uit een familie bestaan. Daarentegen merkt dr. Hagen op, dat hij, volgens zijn weten, altijd alleen leeft.

Zijn fêste verblijfplaatsen zijn de voorbergen, de voorbosschen, het lage hout in de vlakten of hoog en dicht alang-alang. De jonge halmen daarvan en van andere soorten, de bladeren van Euphorbiacae en Malvacae, Tiliacae en Urticae, maken zijn voedsel uit. In den morgen treft men hem het meest etend aan.

De kidang is schuw en heeft een scherp gehoor en een fijnen reuk. Men jaagt hem met 't geweer, in de ochtend- of avonduren, op hem loerend, of op den dag met behulp van drijvers en honden. De inlanders vangen hem in strikken en netten. De aangenaamste jacht is hem te paard en met honden alleen na te zetten. Dit is vooral een sport van de inlandsche grooten. Wordt hij opgedreven, dan tracht hij het naastbijzijnde struikgewas te bereiken. Komt men hem te dicht nabij, dan tracht hij door zijdelingsche sprongen en onverwachte slingeringen in den loop zich te redden. Baat dit niet of is hij vermoeid, dan poogt hij door plotseling duiken te ontkomen, zoodat paarden en honden over of langs hem heen snellen; dan rijst hij oogenblikkelijk op en tracht zij- of rugwaarts te vluchten. Dit duurt zoo, tot hij afgemat is. De volwassen mannetjes verdedigen zich ook dan nog woevend met de scherpe hoektanden en verwonden daarmee dikwijls de honden erg; ook schopt hij gevoelig met de achterpooten.

Jong gevangen is hij wel tam te maken, doch men moet hem steeds opgesloten houden, daar hij nooit de neiging naar de wildernis verliest. Hij hecht zich ook niet aan menschen, zooals herten.

Het vleesch heeft in smaak en malschheid veel overeenkomst met dat onzer ree.

In de Maleische poëzie speelt de kidjang een belangrijke rol.

»Of era«, zegt Muller, »behalve deze nog een soort op Borneo voorkomt, is zeer twijfelachtig. Het voorkomen van *Cervus hippelaphus* aldaar is nog niet bewezen; waarschijnlijk zal dat dan wel *Cervus equinus* zijn.

J. HENDR. V. BALEN.